
Міра Лукша

...і поту, і крыві
каштэе гэтая літаратура!...

Дзьве навелы

Аптэчніца

У начной аптэцы мусіць жыць аптэчнік. Ну, хай ня жыць, дык хоць быць. А, мабыць, аптэчніца, падобная на аспірынавую Бабу-Ягу... Нашыя вочы сустрэліся, калі я стаяла ў чарзе па таблеткі на добры сон. У аптэчным стэрыльна чыстым шкле ад-бівалася і я ў сваім джынсавым колеру індыга плашчыку, і зьнерухомелыя ў злосьці чаканьня чэргі да трох вакенцаў; моргалі лілова лямпы на слупах, вясёлкай рассыпаліся неоны, рэфлексіўнымі смугамі мільгалі аўтамашыны... Я ўбачыла ў шыбе свае вочы ў жалобнай акаймоўцы стомы, і вочы аптэчніцы. Глюгаваты ейны нос зьвісаў над іскрыстымі бялкамі, а рэшта ўяўнага аптэчніцкага цела трымцела пад ціхі

звон шыбкі — быццам камар цененька пілікаў. Мая галава, якую сон ня браў ужо трэцюю ноч, хітанулася ў бок, дзе павінна стаяць аптэчніца, ніжэйшая ад мяне або прыгнёная над гладкім прылаўкам, у які ўпіраюцца локцямі наведвальнікі начной аптэкі ўдзень і ўноч, а ноччу нават над імі падрэмваюць, пакуль чарга ня дойдзе да круглага прарэзу ў шыбе і пані магістр не спытаецца ў цябе: чаго табе трэба ў начной аптэцы. Аптэчніца мела ўсё, як у людзей, хоць, замест паліто ці курткі, адпаведных на лістападаўскую халодную ноч, стаяла ў адным белым халаце ды басанож у палатняных тапцях на каўчукавай падэшве, такіх, як носяць у бальніцах прыбіральшчыцы. Я пераступала з нагі на нагу ў прамоклых адзідасах, якія абула перад тым, каб бегчы ў аптэку і купіць таблеткі на добры сон.

— Трэба мне, калі ласка, снатворную таблетку. Ня сьплю ўжо трэцюю ноч, — прамовіла я сіпла ў акруглы прарэз, абпырсканы па баках бацыламі ды вірусамі, выкашлянымі кліентамі аптэкі. Аптэкарка дастала з-пад прылаўку доўгую белую пушачку, з якой выцягнула срэбную бляшку з утопленымі ў ёй дзесяцьцю зялёнымі таблеткамі. Я паклала на талерачку грошы, каб заплаціць пані за лякарства, дзесяць золтых. Апошнія, якія завяліся ў кішэні майго індыгавага незгінальнага баваўнянага плашча. З банкноты спачатку сплылі лічбы, пасля выява караля, зрабілася яна звычайнай паперкай, а потым і зусім прапала на маіх вачах. А аптэкарка мілым стомленым голасам пыталася ўжо ў наступнай асобы, чаго ёй трэба, каб вылечыцца. Быццам я і не стаяла перад шыбай, і нічога не далі мне за мае апошнія дзесяць новых польскіх золтых.

Аптэчніца разявіла ў шыбе свой бяззубы рот.

— Няма чаго сьмяяцца, — асіплым голасам прамовіла я. З шыбы ніяк не зьнікаў твар з выразам падобным да ўхмылкі. На шкле ў мой бок цягнуліся твары людзей, што стаялі ў чарзе.

— Чаго глядзіце? Ня бачылі, каб камусьці не далі таго чаго хоча, а грошы прапалі? — мой голас мацнеў у сваёй хрыпучасьці. Усе твары на шыбіне бліснулі на мяне бялкамі, стрэлілі вясёлкамі радужных абалонак вачэй. Я не вытрымала і павярнулася да людзей, што стаялі за мной.

Яны мяне ня бачылі і ня чулі. Мёртва пераміналіся з нагі на нагу, пакашлівалі, смаркаліся ў папяровыя хустачкі, піхалі ў рукі аптэкараў доўгія рэцэпты ды грошы, бралі з іх фольгавыя торбачкі з лякарствам. А аптэчніца ў белым халаце ды шпітальных тапцях, нізенькая, з ніклым сівым хвосьцікам перашчыкнутым жоўтай рэцэптурнай гумкай глядзела на мяне са спакойным дакорам у шэрых вачах.

— Ня пі таблетак на добры сон. Ты ўжо сасьнілася ў чымсьці добрым сьне. Таблетка табе не паможа.

— Дайце мне што на любы сон. Можа быць і жахлівы, і тужлівы, абы толькі заснуць!

— Дык ідзі са мной. Напіся са старой аптэчніцай маіх кропляў.

— Не пайду. Ведаем такіх, хто вашыя кроплі піў.

“Не, пайду ўсюды, куды мяне яна павядзе! Усё вып’ю. Абы толькі не медычны сьпірцік ад акушэркі Фаіны Фёдараўны! Абы!..”

Пайшлі мы з аптэчніцай разам у кавярню, што побач начное аптэкі. Падсели да століка, дзе сядзеў пан Юры з драматычнага тэатру і ягоная сяброўка Бася. Пан Юры сёньня ў поўдзень залез быў пад свой “фіят”, каб паладзіць яго спадсподу, і ня справіўся з тэхнікай.

— Скажы яму, Юрыю гэнаму, што натрэш яму тое сьмешнае месца, — запрапанавала аптэчніца, наліўшы ў маю шклянку з грэйпфрутавым сокам сваіх аздараўляльных кропляў.

— Ну, скажу! — павесялела я, каўтануўшы лякарства.

— Ты зноў сама з сабою размаўляеш! — сяброўка Юрыя Барбара М., здаецца, і ня вельмі здзівілася. — Усе ў кавярні кажуць, што ня сьпіш ужо трэцюю ноч.

— Дзіва, што хочацца паразмаўляць са спагадлівым чалавекам?.. — уключылася аптэчніца ды шчодро накапала ў шклянку Барбары.

— Пэўна, што ня дзіва. Ды ня ліце ёй у віно гэтых кропель, бо будзе так, як з... Я ўжо ведаю, хто такі спагадлівы быў у аднаго нашага сябра! Капалі, капалі, ды дакапалі! Мы вас, спадарыня аптэчніца, ведаем! Толькі Адам Глобус можа з вамі справіцца.

— Ці-іха! — замахала далоньй у латэксавай пальчатцы аптэчніца. — Не выказвай пры мне імя гэтага паганага здрадніка! Прапануй лепш масаж тэатралу.

Я запрапанавала. Юры ня быў супраць. Ня тое, што ягоная сяброўка Барбара М. І зноў я стала скандалісткай, вядомай на заходнім пасажы цэнтру ваяводскага падляшскага гораду. Гэта там, дзе кнігарня, антыкварыят, славуная кавярня ды аптэка, у якой жыве аптэчніца з цудадзейнымі кроплямі на добры сон.

Касьцёр Самабуса

Вырашыў Габрусь Самабусь парваць з літаратурай. Адысьці з яе годна і ў пэўны час. Крытыкі пляснулі ў далоні: “Добра!” Бо ўсё ўжо пра яго пананісвалі, іхні варштат вычарпаўся, а ў дадатак у газетах ды часопісах за опусы пра опусы Габруся Самабуса чамусьці ім мала плацілі. А мо і ня мала, ды колькі можна пра тья творы, нават і самыя геніяльныя!.. А, можа, Габрусь Самабусь быў сапраўды загеніяльны для звычайных крытыкаў, якім не падскочыць вышэй за тое, чаму іх навучылі ў інстытутах? Ды і каму гэта патрэбна! Міфічнаму чытачу? І так ніхто гэтага ўсяго не чытае. Нават глядзець у тэлевізар людзям няма ахвоты, калі там гавораць. Высыхаюць словы-ключы.

Вырашыў парваць Габрусь з літаратурай зусім ды назаўсёды. Зваліў з паліцы кнігі ў сваёй хаце. А добрыя яны. У палатняных

вокладках. Лакаванья. Шкада, што на распалку ў печ не дасі — у доме толькі ацяпляльныя батарэі: у блоку Габрусь жыве. Але ж то толькі “рукапісы не гараць”! А гэтае, што тут кучай ляжыць, хутка б занялося, палала б, бо і клей добры, і папера юбілейная, не гаворачы пра кужаль ды лакір на вокладках. Ой, шугала б! Нягледзячы на палымяныя словы ў сярэдзіне тамоў. Пра любоў да радзімы, людзей, сьвету, прыроды, пра каханьне, чалавечнасьць! І заклікі да гэтага самага. А, вось, прыклады дрэні — во, як гэта гарэла б! Характары чорныя як пякельная смала!

Не, паліць ён ня будзе. І ў сьметніцу ня ўкіне. І не павязе ў склад макулатуры — там яму заплацяць за кнігі менш, чым аддасць за транспарт...

Запаліў Габрусь грамнічку, што з-за абраза дастаў, жаўтлявую, паставіў на круглы столік пасярод кніжнага запыленага балагану, наліў сабе гарачай моцнай гарбаты, адмераў у кубак тры чубатыя лыжачкі цукру. Апусьціўся ля канапы, пакрытай паплямленай капай. І што з тою літаратурай...

З піраміды бліскалі на яго, бы сыпучы пясок, літары прозьвішчаў аўтараў і загалоўкаў, выпуклыя і ўплюснутыя, чорныя ды залачоныя, простыя і выкрунтасныя, часам горбам кніга адварочвалася, аздобай стылізаванай... Варушыліся лісты даўно нечapanыя, з уздыхам выпускалі спаміж сябе шэры пыл і пах чагосьці няўлоўнага, чым аддае ад старых бібліятэкаў і бібліятэкарарак. Мо гэтак дыхаюць кнігі, вылучаюць нейкую такую энэргію, што сьпіць паміж лістамі, пакуль іх не кранеш рукой дрыжачай ад захапленьня або цікаўнасьці? А мо кнігі абураныя такім жорсткім да іх падыходам, як сёньня ўчыніў паэт Габрусь Самабусь: за горб ды ў кучу? Няўжо кнігам крыўдна! — сьцепануў плечуком уласьнік літаратуры, зваленай на падлогу. Ён жа ж — паэт — адчуў яе непрыхаваную крыўду і злосьць за такое хамства. Ён жа чуе нячутнае іншымі! Ціхі шэргат пылу прабіўся ня толькі да яго прачулых, адтапыраных ад выгаленага чэрапа вушэй, а запёк між павекамі. І паэт заплакаў.

Габрусь Самабусь ня плакаў даўно. Прынамсі пры сьведках. А яны, гадаўкі, вырачыліся літарамі “о”, загагачыліся “г”, разявілі тонказубыя зяпы ў здзіўленьні, дыбам паставілі стрункія старонкі... “Што, ня бачылі?! — узлаваўся Габрусь. — Ну, плачу!..” — і думка варухнулася: спаліць усё, спаліць... “Спаліш? Спаліш? — зашапталі старонкі. — Дык палі! Толькі рукапісы не гараць. А тваіх рукапісаў даўно сярод нас няма. Спалі! Запалкай, запальнічкай, крэсівам, што з раскопак прывёз...”

Дастаў з шуфляды паэт крамяні, губку, прыпаў на калені да гары кніг. Тук-пук! — ударыўся камень аб камень.

Іскры ляцелі, запахла дымам, але не загарэўся касьцёр. Габрусь абмахнуў верхам свае вялікае далоні узмакрэлы лоб. Кроплі поту скаціліся на каменьчыкі. Ударыў яшчэ раз. З пальца пацякла кроў... “І

поту, і крыві каштуе гэтая літаратура!” — скавытнуў Габрусь і шпурнуў каменьне за расчыненае вакно. Ня пад’езда ўзвыў сабака і сьціх. “І не адно жыцьцё яна, паэзія, забрала!”

Пасядзеў хвіліну на падлозе, засыпанай попелам ад папіросаў, змораны паэт. Ні паліць, ні піць яму не хацелася. Гарбату не чапаў. Устаў з крэткам, падаўся да шафы, спрытна схаванай у сьцяне. Там, за трыццацітомнікам Маякоўскага мела стаяць непачатая, урачыстая пляшка. Паўлітэрка сьпірытусу. Якраз за томам, дзе паэма “Воблака ў штанах”, улюбёная Габрусём з часу, калі штудзіраваў рускую філалогію, каб спазнаць маскалёўскі дух.

Не, піць Габрусь ня будзе. І не намаўляйце. Ня будзе мець над ім уладу зялёны зьмей. Іншы раз мо і прытуліў бы бутэлекку, родненькую, да распаленых грудзей... Габрусь жорстка крутануў корак, рашуча падышоў да стосу кніг, што ў амярцьвеньні ўзіраліся ў яго, бездапаможныя і як нежывыя, і лінуў вадкасьць на іх схаладнелыя ад страху сьпіны.

Выліў усю бутэльку. Чыркнуў запалкай. Занялося хутка. Гарэлі Байраны, Пушкіны, Міцкевічы, Шаўчэнкі, Гюго, Мележы, Картасары! Рубцовы і Рублеўскія, Адамовічы, Сысы, Бальмонты і Адамчыкі. Сінім полымем успыхнуў Глобус. Пунсова затрапяталі Клімковіч з Ахроменкам. Іскрамі сыпанулі Канапелька, Куртаніч і Сільнова. Арлоў ўзвіўся аж пад столь. Гумянюк аж пішчаў ад жару. Брыль, Танк і Панчанка палалі роўна, ціха. Крапіва тлеў, час ад часу з сыкам пускаючы зялёную іскру. Гэтэ з Шылерам капцілі чадам, аж пякло Габрусю ў вачах...

А Біблія не загарэлася.

Неўзабаве ля пад’езду загігікала чырвоная машына. Пажарнікі знадворку прыставілі да сьцяны драбіны, сіканулі вадой праз вакно...

— І агонь, і вада нас ачысьцяць, — прамовіў паэт Габрусь Самабусь, сьцягваючы з мокрага торсу паласатую майку. Памацаў пакурчанае бы ад агню валосьсе на грудзях, паляпаў па сэрцы. — Во, а я нават ля цыцак загарэўся.

Кнігі ўкінулі ў сьмецьцявоз. Падлогу памыла паэтава каханка, настаўніца роднае мовы. Хата сохла ўсё лета, з пачаткам якога Габрусь зьехаў у вёску да маці.

Апрача Бібліі застаўся, не згарэў, адзін Габрусёў верш. Старэнькі, нідзе не друкаваны. Замок ён, на жаль, настолькі, што няможна было яго расчытаць.

